

Foto: Marnix Jonker

Ruigpootuilen in Drenthe in 2008-2010: terug van weggeweest?

Gert Ottens & Marnix Jonker, namens de Werkgroep Ruigpootuilen

Bij de vijf bekende soorten uilen die in Nederland broeden is twee jaar geleden een oude bekende, zesde soort teruggekeerd. In 2008 zijn namelijk voor het eerst in dertig jaar weer broedgevallen van Ruigpootuilen *Aegolius funereus* in Nederland vastgesteld. Nadat in 2008 twee paartjes tot broeden zijn gekomen en in begin 2009 er wéér roepende vogels aanwezig bleken te zijn is begin 2009 de Werkgroep Ruigpootuilen opgericht om deze uilensoort in Nederland te blijven volgen. In onderstaand artikel wordt het voorkomen van de Ruigpootuil in Nederland en in het bijzonder de broedgevallen van 2008 tot en met 2010 besproken.

Omdat er bij sommige noordelijke vogelaars het stellige geloof was dat er in de donkere Drentse bossen nog wel ergens Ruigpootuilen zouden kunnen zitten werd er in 2006 een eerste zoektocht naar deze soort georganiseerd. Er is in dat jaar twee keer gezocht in de boswachterijen Hooghalen en Gieten. Helaas leverde dat toen geen roepende vogels op. Het bleef echter knagen en zodoende werd er in 2008 door wijlen Peter van Wetter wederom een zoektocht georganiseerd. Dit werd deze keer groots aangepakt. Alle kansrijke boswachterijen zouden door teams van twee tot vier personen in de avonden van 23 februari bezocht worden. In totaal zouden er die avonden bijna 20 man in het veld lopen. Meteen de eerste zoektocht was het al raak: Marnix Jonker en Jasper Klaver vonden een zingend mannetje in de bossen nabij Schoonloo. De avonden erna werden er in overleg met Staatsbosbeheer excursies georganiseerd zodat iedereen in de gelegenheid was om de vogels te horen. Hierna werd het bos tot vogelbroedgebied verklaard, zodat een eventuele broedpoging niet verstoord zou worden door 'Ruigpootuil-toerisme'.

In 2009 en 2010 werd de coördinatie van de zoektochten overgenomen door Gert Ottens en was het 'zoekteam' inmiddels uitgegroeid tot ruim veertig personen die gezamenlijk zeventien delen van boswachterijen onderzochten, met name in Drenthe maar ook in Friesland. Daarnaast werd in de twee laatstgenoemde jaren een extra zoektocht gehouden begin april omdat eerder was gebleken dat sommige Ruigpootuilen pas laat in het seizoen werden ontdekt. In 2008-2010 werden de territoriale mannetjes door een klein groepje gevolgd, en werden evt. broedgevallen gedocumenteerd.

Broedseizoen 2008

Na de succesvolle vondst van een mannetje Ruigpootuil werd in alle geheim op 15 maart een tweede zoektocht gehouden. Die avond werden er wederom meerdere roepende vogels gehoord in de bossen rond Schoonloo. In eerste instantie leken de door velen bezochte vogels zich verplaatst te hebben. Het mannetje zong nu vanaf een andere locatie een paar honderd meter verderop. Enkele dagen na deze verplaatsing werd hier ook een vrouwtje gehoord. Op 31 maart werd echter duidelijk dat wat al eerder vermoed werd toch klopte: er

riepen nu 2 mannetjes tegen elkaar in. Begin april werd op beide locaties de zgn. 'Zeigerolle' of 'trill-call' of gehoord. Dit is een lang gerekte, vrij zachte 'poe-poe-poe'-strofe die soms wel minuten lang kan aanhouden en die bedoeld is om het vrouwtje richting het nesthol te lokken. Op 13 april werd gezien dat een Ruigpootuil een Zwarte Specht uit een hol joeg. Op 23 april leek het er echter op dat de Zwarte Specht toch gewonnen had aangezien er een vrouwtje Zwarte Specht in het hol bivakkeerde. Vanaf die avond werden er geen vogels meer gehoord en het leek erop dat de uilen toch vertrokken waren om op een andere locatie meer broedsucces te vinden.

Het eerste broedgeval

Omdat er de laatste dagen van april 2008 geen vogels meer werden gehoord 's avonds werd besloten om het eens in de vroege ochtend te proberen. Om 05.00 uur zong er kort een mannetje Ruigpootuil die naar enkele strofen alweer stil was. Rond 06.30 uur was het licht genoeg om de bosvakken wat te kunnen doorkruisen. Er werd aan enkele bekende bomen met holtes gekrabbt in de hoop dat er misschien een Ruigpootuil van de holte gebruik maakte en naar buiten zou komen. Aangekomen bij boom vijf, een beuk met drie Zwarte Spechtegaten, vloog er een Kauw (*Corvus monedula*) uit een holte aan de noordkant. Omdat deze boom ook een hol aan oostzijde van de stam had werd voorzichtig om de stam gekeken en werd vastgesteld dat er een enkele seconde een Ruigpootuil naar buiten keek. Op 15 mei werd de boom door Willem van Manen in de avond-schemering met klimijzers beklommen. Na enige meters klimmen kwam er ineens een Ruigpootuil naar buiten kijken. De vogel was vervolgens wel alert, maar niet van plan uit de holte te vliegen. Dit suggereerde een stevige binding met het hol. Een beest dat alleen roest in de holte zou waarschijnlijk eerder zijn uitgevlogen. Uiteindelijk werd besloten de vogel niet verder te verstoren en werd de klimactie afgebroken. Vanaf dat moment werd er af en toe gepost om de situatie te blijven monitoren. Op 10 juni werd een nieuwe klimactie ondernomen en werden er bij inspectie van het hol twee bijna volgroeide jongen, twee niet uitgekomen eieren en een muis in het hol gefotografeerd. Op 15 juni werd voor het eerst gezien hoe een jonge Ruigpootuil voor de holte

Foto: Marnix Jonker

zat en naar buiten keek. Na 18 juni was er echter nog maar een jong te zien. Na 20 juni werden er geen vogels meer in de nestholte gezien. Op 21 juni werden echter de plukresten van beide jongen gevonden op respectievelijk 11 en 67 meter van de nestboom. Waarschijnlijk zijn beide vogels ten prooi gevallen aan een Havik (*Accipiter gentilis*).

Het tweede broedgeval

Op de avond van 18 juni werd na het bezoeken van het jong van het eerste broedgeval de boom waarin eerder een Zwarte Specht zat weer even aangedaan. Deze boom bevond zich op ongeveer 500 meter afstand van nestboom één. De nestholte bevond zich aan de noordelijke zijde van een beuk. Omdat zich hier eerder in het seizoen een Zwarte Specht in de nestholte had bevonden, was het zeer verbazingwekkend dat er na een keer aan de stam

gekrabd te hebben onmiddellijk een volwassen Ruigpootuil haar kop uit de nestholte stak. Op 21 juni 2008 werd de boom beklommen en werd vastgesteld dat er zich inderdaad drie of vier jongen in de nestholte bevonden. Op 8 juli werd voor het eerst gezien dat een jonge Ruigpootuil uit de nestholte naar buiten keek. Op 9 juli 2008 zijn de drie in de nestholte aanwezige levende jongen geringd. Het kleinste jong bleek sterk vervuild te zijn, en is voorzichtig gewassen. Verder is de nestholte ont-daan van een grote hoeveelheid drek van poep en braakballen. Op 14 juli werd een jonge Ruigpootuil buiten de nestholte waargenomen. Op 17 juli werd voor het laatst nog een jonge Ruigpootuil in de nestopening waargenomen. Tijdens een bezoek aan de nestholte op 19 juli, bleken er geen jonge vogels meer aanwezig in de nestopening. Wel werden er op ongeveer 75 meter van de nestboom plukres-

ten van een jonge Ruigpootuil gevonden. Na 17 juli zijn geen zekere waarnemingen meer gedaan, hoewel het gebied nog wel enkele malen is bezocht. In het meest gunstige geval zijn er bij dit tweede broedgeval dus drie jongen uitgevlogen, waarbij twee vogels de eerste levensdagen na het uitvliegen hebben overleefd.

Broedseizoen 2009

Voor 2009 werd een zelfde aanpak georganiseerd als in 2008. De weekenden van 21 en 22 februari en 14 en 15 maart werden uitgekozen om met zoekteams de Drentse en Friese boswachterijen uit te kammen. Omdat één van de zoekteams in het weekend verhinderd was besloten zij het op vrijdagavond al te proberen. En zo wil het dat het eerste zingende mannetje op 20 februari gevonden werd in een andere boswachterij als die van de broedgevallen van 2008. Tijdens de 'grote' zoekactie de dag erna was het slecht weer en werden er geen nieuwe vogels gevonden. Op 24 februari bleek er echter toch één van de broedvogels van het jaar ervoor nog aanwezig te zijn. Op 1 maart werd er in een derde boswachterij op de Hondsrug een nieuwe vogel gevonden. Op 7 maart bleek de tweede broedvogel van 2008 toch nog op dezelfde plek aanwezig te zijn. Een vijfde vogel werd op 3 april enkele honderden meters verder van de broedvogels van 2008 gevonden. Na het vinden van deze zingende mannetjes kon het monitoren van eventuele broedgevallen beginnen.

Het eerste broedgeval

Al vrij snel na het vinden van de derde vogel op 1 maart werd al duidelijk dat deze vogel gepaard was. Er werden regelmatig 'chuck' roepjes van een vrouwtje gehoord. Op 20 maart werd op deze locatie de 'Zeigerolle' van het mannetje vanuit een boomholte gehoord en werd er ook waargenomen dat een tweede uil aan kwam vliegen en in de holte naar binnen ging. De weken erna bleek dit inderdaad om een broedgeval te gaan. Met een boommarker camera (een kleine camera met infraroodbeeld aan een lange vishengel) kon worden vastgesteld dat het vrouwtje 2 eieren had gelegd en later dat er 1 jong uit één van de eieren was gekomen. Het andere ei was niet uitgekomen. Op 4 juni keek het jong naar buiten en in de dagen erna is het uitgevlogen. In tegenstelling tot de 2008

broedgevallen lijkt het erop dat dit jong niet direct na uitvliegen gepredeerd is.

Het tweede broedgeval

De verwachtingen voor de nog aanwezige broedvogels van 2008 waren hooggespannen. Zouden deze vogels in 2009 weer tot broeden komen? Gedurende maart en april werd er vele uren nabij de uilen gepost, maar er werden maar geen vrouwtjes gehoord. De hoop werd al bijna opgegeven tot dat op 2 mei ineens één van beide mannetjes de 'Zeigerolle' vanuit een holle boom liet horen en er inderdaad na enkele minuten een vrouwtje aan kwam vliegen om in de boomholte plaats te nemen. Op 11 mei werd er met de boommarker camera in de holte gekeken en werd er een vrouwtje op 5 eieren aangetroffen! Gedurende mei en begin juni leek alles goed te gaan. Half juni werd het echter ineens erg stil nabij deze holte. Op 24 juni werd met de boommarker camera vastgesteld dat de nestholte verlaten was. Geen sporen van predatie, geen eierscherven, gewoon een helemaal lege holte. Bij predatie door bijvoorbeeld een boommarker zouden er nog veren en resten van jongen aanwezig moeten zijn. Het vermoeden is dan ook dat dit door mensenhanden is uitgehaald, maar hard te maken valt dit helaas niet.

De andere mannetjes bleven ongepaard. Eén mannetje (die als eerste werd gevonden in 2009) is nog van boswachterij verhuisd. De tweede locatie waar dit mannetje vanaf 6 april zingend werd aangetroffen had echter geen geschikte nestholte tot zijn beschikking (voor zover bekend) en na 19 april is deze vogel ook niet meer gehoord. Het mannetje van broedgeval twee van 2008 is nog tot en met 12 mei gehoord. Na 7 april is het zingende mannetje die een paar honderd meter verder dan de bekende 2008 vogels zat niet meer gehoord.

Eind 2008 zijn (met subsidie van Vogelbescherming Nederland) in totaal 17 nestkasten vervaardigd voor de Ruigpootuilen, waarvan er 12 zijn opgehangen in de boswachterij waar de broedgevallen in 2008 plaatsvonden. En hoewel zeker drie van de mannetjes in 2009 belangstelling hadden voor deze kasten en vaak zingend naast zo'n kast werden aangetroffen, kozen de gepaarde mannetjes uiteindelijk toch voor natuurlijke nestholtes. Mogelijk zijn Ruigpootuilen die zelf niet in een nestkast

zijn 'opgegroeid' zelf ook minder gauw genegen in een nestkast te broeden. Broeden in holen van Zwarte Specht is trouwens het meest gebruikelijk bij Ruigpootuilen, al broedt waarschijnlijk een aanzienlijk deel van de Europese populatie inmiddels in nestkasten.

Broedseizoen 2010

De eerste vogel voor 2010 werd al op 24 januari gehoord en betrof de vogel die in 2008 succesvol gebroed had en in 2009 een mislukte broedpoging gedaan had. De vogel zat wederom op zijn bekende plek. Deze vogel werd vanaf 14 februari gezelschap gehouden door een tweede mannetje die zijn territorium pal naast deze vogel leek te vestigen. Deze vogel zat in 2009 gedurende een week of twee een paar honderd meter verderop te roepen en was dus wat opgeschoven. Een andere oude bekende, broedvogel één uit 2009 zong vanaf 16 februari op dezelfde locatie als het jaar ervoor. Na de drie zoektochten bleek dat het in 2010 bij deze drie vogels zou blijven. Alle drie deze mannetjes zouden dit seizoen ongepaard te blijven. De meest opvallende gebeurtenis van dit jaar was echter het feit dat de drie mannetjes gedurende het broedseizoen 'verdwenen', om vervolgens kilometers verderop opnieuw op te duiken. Nog opvallender was dat daarbij de twee 'buurmannen' ook in hun nieuwe territoria weer pal naast elkaar zaten. Dat het om dezelfde vogels ging hebben we vast kunnen stellen aan de hand van de sonogrammen van de geluidsopnamen die we van beide vogels op beide locaties hebben gemaakt (zie verderop). Verplaatsingen van mannetjes tijdens het broedseizoen zijn nog niet vaak beschreven in het buitenland. Dat is misschien ook niet verwonderlijk aangezien het bij veel onderzoeken (bijvoorbeeld in Scandinavië, waar veel onderzoek wordt gedaan aan Ruigpootuilen) om grote populaties gaat waar subtiele zangverschillen tussen mannetjes waarschijnlijk niet gauw worden opgemerkt. Deze twee buurmannen werden tot in juli zingend gehoord. Het andere mannetje, de broedvogel met een uitgevlogen jong in 2009, leek rond half maart verdwenen te zijn. Op 3 april werd hij echter teruggevonden in een andere boswachterij, ruim 10 kilometer verderop. Hier bleef hij tot 12 april zingen. Hierna werd het stil op deze locatie, ondanks vele uren posten werd er

geen Ruigpootuilen activiteit meer waargenomen. Toch kan een broedende uil makkelijk gemist worden, want eenmaal gepaard worden Ruigpootuilen erg stil. De communicatie tussen mannetje en vrouwtje gaat dan middels korte contactroepjes en deze kunnen op enige afstand makkelijk over het hoofd worden gezien. Een inspectie van de aanwezige boomholtes op deze locatie eind april leverde niets op. Theoretisch is het mogelijk dat we een holte gemist hebben. Een andere optie is dat deze vogel nog een keer verhuisd is en binnen enkele dagen op die nieuwe locatie wel een vrouwtje gevonden had, en mogelijk zelfs tot broeden is overgegaan waardoor verder zingen niet meer nodig was. Feit is dat we na 12 april het spoor van deze vogel verloren zijn.

Habitat en nestholtes

In de territoria is, naast de clusters met holen van Zwarte Specht (alle in beuken), aanwezigheid van sparrenbos waarschijnlijk cruciaal. Noodzakelijkerwijs wagen de uilen zich tijdens de baltsperiode wel in de dan nog kale en open beukenvakken (al dan niet gemengd met lariks), maar zingen doen de mannetjes vooral vanuit de donkere sparrenpercelen. De voorkeur voor verblijf in sparren is waarschijnlijk een strategie om zich (al dan niet gevleugelde) predatoren van het lijf te houden. Dat de uilen hiervoor gevoelig zijn, vermoedelijk vooral door Haviken, bewijzen de lotgevallen van de pas uitgevlogen jongen van beide nesten van 2008, maar ook de geslagen Ruigpootuil in de Boswachterij Hooghalen (in oktober 2002) en het laatst bekende geval in Gelderland (zie onder). Of sparren de uilen erg helpen is niet zeker, want de plukrest van de uil in Hooghalen werd aangetroffen temidden van uitgestrekte sparrenvakken en ook de jonge uiltjes van 2008 hoefden maar respectievelijk 23 en 38 meter af te leggen tot de dichtstbijzijnde sparren. Bovendien stonden op moment van uitvliegen de beuken en lariksen in blad en gaven dus behoorlijk dekking. De belangrijke positie van uilen in het havikenmenu dateert vooral vanaf het moment dat de laatsten met prooischaarste te kampen kregen. Sinds die tijd (circa 1997) namelijk hapert bijvoorbeeld de toename van de Bosuil in Drenthe en is de Ransuil in de grotere bossen bijna weggevaagd.

Status in Nederland en voorkomen in omliggende landen

De broedgevallen van 2008 betreffen de eerste succesvolle sinds september 1971 toen in de boswachterij Gieten, Drenthe, een halfwas jong dood werd gevonden. Dat was indertijd meteen ook het eerste geval van deze soort voor Nederland (van den Berg & Bosman 2001). Vervolgens bevonden zich van 1973 tot en met 1979 jaarlijks (tot maximaal negen) territoriale mannetjes in het noordoosten van Drenthe. Dit resulteerde in mislukte broedgevallen in 1974 (verstoring door een Eekhoorn (*Sciurus vulgaris*) die bovenop de bebroede eieren een nest bouwde) en 1977 (ei onbevruucht; Boerma et al. 1987). Elders in Nederland bevond zich in deze periode een zingend exemplaar in boswachterij Hapert te Bladel, Noord-Brabant, van 15 tot 21 maart 1976 (van der Vliet et al. 2000). In 1985-87 werden opnieuw zingende exemplaren vastgesteld in het noordoosten van Drenthe en in 1999 aan de provinciegrens tussen Norg en Bakkeveen, Friesland (Hasper & van Manen 1994, van den Berg & Bosman 2001).

Afgezien van deze 'broedvogels' zijn elders in het land (vooral in het winterhalfjaar) nog elf exemplaren verzwakt, gewond of dood aangetroffen: Farmsum, Groningen, op 15 oktober 1975; Lelystad, Flevoland, op 17 december 1980; Zwolle, Overijssel, in oktober 1993; Diever, Drenthe, op 29 mei 1994 (slechts een veer!); Schiermonnikoog, Friesland, op 1 februari 2000; Hooghalen, Drenthe, op 12 oktober 2002; Aalsum, Friesland, op 9 december 2002; Hoogeveen, Drenthe, op 2 april 2004; Belfeld, Limburg, op 7 maart 2006; te Heino, Overijssel, op 16 december 2008, en ten slotte een vogel die op 29 april 2009 (als prooiest van een Havik) in de Hatertse Vennen, nabij St. Walrick, Gelderland, werd gevonden (van den Berg & Bosman 2001; van Manen 2002; van der Vliet et al. 2003; van der Vliet et al. 2005; van der Vliet et al. 2007).

In Europa ligt het zwaartepunt van de verspreiding van de Ruigpootuil in Scandinavië en aansluitend Rusland, met relictpopulaties in hooggelegen delen van Centraal- en Oost-Europa (Glutz von Blotzheim & Bauer 1980). De totale Europese populatie wordt geschat op meer dan 111.000 paar, waarvan 75% in Noorwegen, Zweden, Finland en Rusland (BirdLife International 2004). De vogel van Farmsum in 1975 was als jong op het nest geringd op de

Lüneberger Heide, Niedersachsen, Duitsland, op 8 mei van dat jaar (van den Berg & Bosman 2001). Pas in 1938 werd de soort hier voor het eerst als broedvogel vastgesteld; daarvoor gold hij ook in Noord-Duitsland als zeldzaamheid (van IJzen-doorn 1980). De laatste jaren breidt de populatie in Niedersachsen zich langzaam uit in noordelijke en westelijke richting, zodat de dichtstbijzijnde territoria zich inmiddels op minder dan 15 km van de Nederlandse grens bevinden, ter hoogte van Twente, Overijssel (Ortwin Schwerdtfeger in litt), al leeft bij sommige Duitse onderzoekers het idee dat deze 'uitbreiding' voornamelijk het gevolg is van beter en grootschaliger onderzoek naar Ruigpootuilen. De soort broedt inmiddels ook zuidelijker, in Nordrhein-Westfalen, Duitsland (Michael Joebges in litt).

Migratie

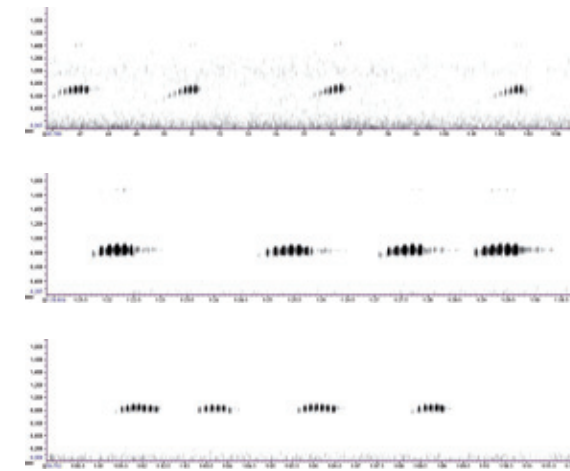
Ruigpootuilen zijn erg afhankelijk van de muizenstand. In de kerngebieden voor de soort in Scandinavië en Duitsland is bekend dat de vrouwtjes en jonge vogels nomadisch zijn en achter de muizenstand aan vliegen, terwijl de mannetjes bij de nestholtes blijven om deze te blijven verdedigen. Löfgren et. al. hebben aangetoond dat bij een goede muizenstand in 1981 en 1982 een geringd vrouwtje plaatstrouw was en in die jaren in de Västerbotten regio tot broeden kwam. In 1983 klapte de muizenstand echter in en begonnen veel vrouwtjes te zwerven. Het net genoemde geringde vrouwtje kwam in dat jaar weer tot broeden, maar wel helemaal in Zuid Zweden, 550 kilometer zuidelijker dan in de jaren ervoor. Door dit zwerfgedrag van vrouwtjes en jonge vogels is ook goed te verklaren waarom er in Drenthe in de jaren 1970 en 1980 Ruigpootuilen tot broeden kwamen, daarna lange tijd niet, om vervolgens 30 jaar later toch weer op te duiken. Waarschijnlijk zwerven er in muizenlage jaren jonge mannetjes uit om vervolgens in de Drentse bossen terecht te komen. Omdat deze bossen geschikt zijn voor de soort proberen de jonge mannetjes hier een vrouwtje te krijgen, dat mogelijk ook helemaal in de Drentse bossen terecht is gekomen. Als een jong mannetje dan eenmaal tot broeden is gekomen blijven ze in de bossen hangen om de holtes waarin ze succesvol zijn geweest te blijven verdedigen. De vondst van een dode Ruigpootuil bij Farmsum, Delfzijl op 15 oktober 1975

lijkt deze theorie te onderbouwen. Deze vogel werd op 8 mei van datzelfde jaar als nestjong geringd op de Lüneburgerheide, Duitsland. De afstand tussen ringplaats en vindplaats bedroeg 235 km (Boerma et. al).

In het najaar van 2008 werden er maar liefst 247 uilen op het ringstation van Falsterbo, Zweden gedurende de nacht gevangen (bron: http://www.skof.se/fbo/index_e.html). De gevangen vogels waren bijna allemaal vrouwtjes of onvolwassen mannetjes. Dit moet het topje van de ijsberg zijn geweest van wat er daadwerkelijk aan vogels is langsgetrokken. En prompt worden er in 2009 maar liefst vijf zingende mannetjes gevonden in de Drentse bossen. Het is natuurlijk mogelijk dat deze vogels in 2008 gemist zijn omdat de zoekactie in dat jaar meer gericht was op het vinden van de soort, in plaats van op het vinden van meerdere exemplaren. Waarschijnlijk is echter dat het nieuwe, die winter aangekomen vogels zijn geweest die in hun omzwervingen in Drenthe terecht zijn gekomen.

Individuele herkenning

Omdat de Ruigpootuil een soort is die door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) beoordeeld wordt is ons gevraagd om de gevallen zo goed mogelijk te documenteren. We probeerden dus van elke roepende vogel een geluidsopname te maken. Door dit vele opnemen

Figuur 1: Sonogrammen van verschillende zingende mannetjes Ruigpootuil.

werd al snel duidelijk dat alle individuele mannetjes net even anders leken te roepen. Ook in de literatuur wordt bevestigd dat de territoriumzang van mannetjes verschilt in toonhoogte, snelheid, aantal 'poe-tjes' en pauzes tussen de verschillende roepjes. Deze verschillen zijn soms moeilijk te horen, maar worden met name duidelijk door sonogrammen van de verschillende vogels te maken (zie de sonogrammen in figuur 1). In deze sonogrammen is duidelijk te zien dat vogel 1 vrij korte roepjes heeft die laag en zacht beginnen en langzaam wat in toonhoogte en volume stijgen. Dit geeft een soort oplopende 'helling'. Vogel 2 daarentegen geeft op de sonogram een rechtlijnige lijn die vrijwel meteen 'op volume' is en dan langzaam wat afzwakt. Vogel 3 vertoont boogjes; deze vogel begint wat lager, neemt dan wat in toonhoogte toe om daarna weer wat te zakken en op ongeveer dezelfde hoogte te eindigen als waarmee begonnen is. Het volume van deze vogel blijft over de gehele serie ongeveer gelijk. Door de territoriumzang van de verschillende mannetjes achter elkaar af te spelen kunnen met het oor de verschillen ook goed gehoord worden (deze zijn te beluisteren op www.ruigpootuil.nl/uilen2010) Op deze manier blijken de individuele vogels allemaal goed herkenbaar te zijn. We kunnen met zekerheid zeggen dat de vogel die al vanaf 2008 op dezelfde locatie aanwezig is hetzelfde individu is als in de jaren 2009 en 2010. Omdat de vogel in 2010 er niet in slaagde om een vrouwtje te vinden besloot hij om in april aan de zwerf te gaan in de omliggende boswachterijen. Nadat hij enkele dagen zoek was dook hij ineens kilometers verderop op nabij een bekende beuk met holte. De sonogrammen wijzen uit dat het om dezelfde vogel gaat.

Omdat Ruigpootuilen nachtactief zijn is het moeilijk om de vogels goed te volgen. In het donker is het erg moeilijk om vast te stellen of het één of meer vogels betreft, of dat mannetjes of vrouwtjes zijn, of de vogels gepaard zijn, enzovoort. De communicatie onderling tussen de vogels gaat vaak met geluid. Omdat dit soms hele korte, vaak ook zachte roepjes zijn besloten we om zo mogelijk opnameapparatuur mee te laten lopen gedurende de nachten dat we de vogels volgden. Zo konden we bij twijfel achteraf naluisteren of we inderdaad wel een roepje hadden gehoord en wát de betekenis was.

Conclusie

In dit artikel is een overzicht gegeven van de broedgevallen van Ruigpootuilen in 2008 en 2009 in Nederland en van het seizoensverloop van 2010. In 2008 zijn voor het eerst in dertig jaar weer broedende Ruigpootuilen in Nederland vastgesteld. Helaas zijn van de vijf jongen die zijn uitgevlogen er drie vrijwel direct ten prooi gevallen aan een Havik. Het lot van twee van de vijf jongen is onbekend, in het gunstigste geval zijn er uiteindelijk twee jongen uitgevlogen. In 2009 is één jong uitgevlogen. Het andere broedgeval in onder mysterieuze, verdachte omstandigheden mislukt.

Helaas zijn er in 2010 geen zekere broedgevallen vastgesteld. Twee van de drie mannetjes zijn tot ver in de zomer gehoord en zijn zeker ongepaard gebleven. Hoe het de Ruigpootuil in de toekomst in Nederland zal vergaan is moeilijk in te schatten. Waarschijnlijk blijven we afhankelijk van migratie vanuit Scandinavië en Duitsland. Daarnaast speelt

de muizenstand ter plaatse een grote rol. Bij slechte muizenjaren zullen vrouwtjes niet genegen zijn om in Drenthe te blijven hangen en zullen er niet veel vogels tot broeden komen.

Doordat de roep van alle mannetjes in de periode 2008-2010 is opgenomen is duidelijk geworden dat al deze mannetjes individueel op geluid herkenbaar blijken te zijn. Op deze manier is al aangetoond dat de vogels die op een broedlocatie van het jaar ervoor zijn blijven hangen inderdaad met zekerheid dezelfde vogels zijn. Zelfs bij verhuizingen naar andere boswachterijen is aangetoond dat het om dezelfde vogels gaat.

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman 2001. Zeldzame vogels van Nederland – Rare birds of the Netherlands. Avifauna van Nederland 1. Tweede druk. Haarlem.
- BirdLife International 2004. Birds in Europe:

population estimates, trends and conservation status. Cambridge.

- Boerma, E., L.G. Groen, K.H. Voous & H.J. Wight. 1987. Eerste Ruigpootuilen in Nederland. Limosa 60: 1-8.
- Carlsson, B.G., 1991. Recruitment of mates and deceptive behavior by male Tengmalm's owls. Behav Ecol Sociobiol 28:321-328.
- Glutz von Blotzheim U.N. & K.M. Bauer 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 9. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Hasper H. & W. van Manen 1994. Ruigpootuilen Aegolius funereus in Drentse boswachterijen na 1980. Drentse Vogels 7: 31-34.
- Löfgren, O., B. Hörnfeldt & B.-G. Carlsson. 1986. Site tenacity and nomadism in Tengmalm's owl in relation to cyclic food production. Oecologia 69 : 321-326.
- van Manen W. 2002. Tengmalm's Owl Aegolius funereus captured by Northern Goshawk Accipiter gentilis in a forestry in Drenthe. De Takkeling 10: 225-228.
- van Manen, W., A. Pot, G. Ottens & M. Jonker. 2009. Broedende Ruigpootuilen in Drenthe in 2008. Limosa 82: 49-58.
- Mikkola H. 1983. Owls of Europe. T & A D Poyser, Calton.
- van der Vliet R.E., B. de Bruin, J. van der Laan & CDNA 2000. Rare birds in the Netherlands in 1999. Dutch Birding 22: 251-271.
- van der Vliet, R.E., J. van der Laan & CDNA 2003. Rare birds in the Netherlands in 2002. Dutch Birding 25: 361-384.
- van der Vliet R.E., J. van der Laan & CDNA 2005. Rare birds in the Netherlands in 2004. Dutch Birding 27: 367-394.
- van der Vliet R.E., J. van der Laan, M. Berlijn & CDNA 2007. Rare birds in the Netherlands in 2006. Dutch Birding 29: 347-374.

Gert Ottens (gert.ottens@vogelbescherming.nl)

Marnix Jonker (info@ruigpootuil.nl)

English summary

Tengmalm's Owl in Drenthe in 2008-2010: Back from the past?

Tengmalm's Owl is a rare vagrant and sporadic breeding bird in the Netherlands, with 12 records of mostly dead or moribund birds in scattered locations in the northern and eastern parts of the country, and a few breeding records in the 70's.

Some Dutch birders believed that Tengmalm's Owl could still occur somewhere in the dark woods in the Dutch province of Drenthe, as this is where breeding had taken place three decades earlier. A search for this species in 2008 resulted in finding (at first one, and a few weeks later) two singing males. On both locations females were heard as well. In the last days of April the birds seemed to be gone and it was a surprise that an adult female owl was found in a nest hole early May. The birds were nesting and produced two young that fledged in June. Unfortunately the birds were predated by a Northern Goshawk a few days after fledging. After visiting the nest of the first pair, another second nest was found in the evening of 18 June. This nest was situated in a nest hole 500 meters away from the first nest. It contained three young. These birds fledged in July and also here at least one young was predated by a Northern Goshawk.

In 2009 most suitable forests in Drenthe were searched and five singing males were found. Soon after finding a singing male in early March a female was heard here as well. These birds produced two eggs and one young was hatched. This bird fledged successfully early June. It took until the first days of May before another female joined one of the other singing males. The pair produced five eggs but the nest failed in the early young stage under rather suspicious circumstances. There were no signs of predation whatsoever and it looks like 'someone' took the young, though this can not be proven. In 2010 three singing males were found but no breeding occurred. All three males tried different locations to attract a female, sometimes up to almost 10 kilometers from the previous location, but failed to find a mate. We know this because all males were individually recognizable on sound recordings (all individuals differ in frequency, speed, number of tones and silence in between). In early 2009 a number of nestboxes were placed in the forestry where the breeding records of that year were found. In 2009 three males showed interest in these boxes, but the one pair in that area eventually chose a natural nesting hole. Finally, a working group on Tengmalm's Owls was established in order to keep monitoring this small population.

Het sterk vervuilde jong van 2008 wordt hier gewassen en van poep en maden ontdaan.

Foto: Aaldrik Pot

